

Tweede De Rijckere-orgel in Middelburg?

Met het tekenen van de akte was op 21 februari van dit jaar de oprichting van de stichting 'De Rijckere-orgel 1776' een feit. Deze stichting heeft een bijzondere doelstelling, want zij wil een historisch De Rijckere-orgel uit 1776 uit het Limburgse Beek aankopen en overplaatsen naar de oudkatholieke Sint-Augustinuskerk, de voormalige Lutherse Kerk in Middelburg.

Van de achttiende-eeuwse Vlaamse orgelbouwfamilie De Rijckere uit Kortrijk is slechts een tweetal instrumenten bewaard gebleven. Een drieklaviers orgel (1783) dat gebouwd werd voor de Oostkerk te Middelburg en een éénklaviers orgel dat in 1776 gebouwd werd voor de Hervormde Kerk in Axel. Het laatstgenoemde instrument werd in 1924 overgeplaatst naar de Protestantse Kerk in het Limburgse Beek en is in 2019 te koop aangeboden wegens de voorgenomen kerksluiting in 2024. De nieuwe stichting wil tot aankoop van dit instrument overgaan en het instrument plaatsen op de achtergalerij van de Sint-Augustinuskerk. Daarmee zou voldaan worden aan de wens van de verkopende partij om het instrument te huisvesten in een monumentaal gebouw. Wanneer de plannen doorgaan, komt het instrument na honderd jaar terug naar Zeeland.

DUYSCHOT/MÜLLER-ORGEL

De Sint-Augustinuskerk herbergt al een buitengewoon fraai orgel, dat in 1707 door de beroemde Hollandse bouwmeester Johannes Duyschot en zijn zoon Andries werd gebouwd voor de oude Lutherse Kerk in Middelburg. Duyschot realiseerde een orgel met één klavier en negen registers (het hoofdwerk van dit orgel). In 1742 werd het

instrument overgeplaatst naar de huidige kerk en door de ontwerper van het gebouw, stadsarchitect Jan de Muynck, aan de nieuwe omgeving aangepast. De toentertijd zeer bekende Middelburgse beeldhouwer Gerard de Grendel vervaardigde het grote beeld van koning David evenals het lofwerk en de fraaie consoles onder de torens van het rugpositief, dat toen door Johann Heinrich Hartmann Bätz en Albertus van Os aan het orgel werd toegevoegd. Johann Caspar Müller breidde in 1754 het rugpositief met vier registers uit. In de loop van de tijd onderging het orgel enige, gelukkig niet al te ingrijpende wijzigingen. Het meest ingrijpend was in 1912, naar de geest van die tijd, de vervanging van de Mixtuur en de Dulciaan van het rugpositief door een Gamba en Voix Céleste. Beide registers zijn in 1964 door Willem van Leeuwen gereconstrueerd. Het hoofdwerk is, op de discant van de Trompet 8' na, nog geheel zoals Duyschot het bouwde. Al in 1717 verwisselde Jacob François Moreau de Trompet 8' discant voor een Vox Humana 8'. In 1822 herstelde de Middelburgse stadsorgelmaker Frederik van der Weele de oorspronkelijke dispositie weer.

In dit Duyschot/Müller-orgel zijn twee werelden verenigd: het hoofdwerk kenmerkt zich door de brede, draagkrachti-

Links: Het orgel van de Sint-Augustinuskerk

Rechts: Het De Rijckere-orgel in Beek

ge, vocale orgelklank van de zeventiende eeuw, terwijl het rugwerk de kenmerken van de achttiende-eeuwse concertante en galante stijl heeft: meer instrumentaal dan vocaal. Bij weinig historische orgels in Nederland is zoveel van het oorspronkelijke stemmenmateriaal bewaard gebleven.

HET DE RIJCKERE-ORGEL IN AXEL

In 1776 bouwden de gebroeders Petrus Josephus en Johannes de Rijckere uit Kortrijk een éénklaviers orgel voor de Hervormde Kerk in het Zeeuws-Vlaamse Axel. Na oplevering werd het instrument gekeurd en in oude stukken is daarover te lezen:

'Vervolgens is het [orgel], op den 26 derzelfde maend, opgenomen door den Goeschen Organist Heinrichs, en niet alleen goedgekeurd, maer zelfs verklaerd, in malschheid en zwaerte van geluid, verscheiden' Orgels in voorname Steden, welken oneindig meer gekost hadden, verre te overtreffen.'

Op wat herstelwerk na heeft het instrument de negentiende eeuw ongeschonden overleefd. In 1906 en 1911 zijn echter door J. van der Kleij diverse aanpassingen doorgevoerd. Zo is het handklavier vernieuwd, de spaanbalgen zijn vervangen door een magazijnbalg en zijn, naar de geest van die tijd, twee tongwerken ingeruild voor twee strijkers, een Viool 8' en een Voix Celeste 8'.

OVERPLAATSING NAAR BEEK

In 1924 werd het instrument door A.S.J. Dekker uit Goes overgeplaatst naar de Hervormde Kerk in het Limburgse Beek. Bij deze overplaatsing werd de orgelkas door hoogtebrek noodgedwongen ingekort en moest het aangehangen pedaal (omvang: CD-g) worden verwijderd. In 1965 werd het orgel, vanwege de restauratie van de kerk, gedemonteerd en opgeslagen. De firma Fama & Raadgever voerde in 1983 de herplaatsing en restauratie uit. De orgelkas werd hersteld, de vlammen tussen de pijpvoeten werden weer aangebracht en de kas werd geschilderd en verguld. Ook werd er een nieuwe windvoorziening gemaakt, de windlade hersteld en werden het klavier en de registerknoppen vernieuwd. Tot slot werden de twee verdwenen tongwerken gereconstrueerd.

ORGELKAS

De fraaie orgelkas is gemaakt door de uit Axel afkomstige Hendrik Beaufort. Het is onbekend wie het snijwerk maakte, maar mogelijk is dat ook Hendrik Beaufort geweest. Het ontwerp is een typisch voorbeeld van de Vlaamse stijl uit de tweede helft van de achttiende eeuw. Ook zijn er rococo-elementen zichtbaar. Sierelementen en onderdelen van de kas zijn verguld met bladgoud. Het schilder- en/of verguldwerk werd uitgevoerd door Jacobus Platteeuw, eveneens inwoner van Axel. Waarschijnlijk was de orgelkas oorspronkelijk uitgevoerd in blank eikenhout, aan-

gezien het bladgoud direct op het blanke hout is aangebracht. Dit zal nog nader onderzocht worden.

RECONSTRUCTIE

Het instrument telt dertien registers, heeft een klavieromvang CD t/m d¹ (zonder CIS dus) en telt vijftig pijpen per register. De stichting spant zich in om de kas naar de oorspronkelijke staat terug te restaureren en daarbij het pedaal en de bekroningen van de torens naar historische voorbeelden te reconstrueren.

Het De Rijckere-orgel is gestemd in middentoonstemming en dat maakt het instrument bij uitstek geschikt voor de literatuur uit de Renaissance en de Barok. Hiermee is dit orgel straks het enige instrument in Zeeland met een dergelijke stemming.

FINANCIËN

Om de nodige gelden binnen te krijgen heeft het stichtingsbestuur, bestaande uit Bram de Wolf (secretaris), Gerard Boot (voorzitter) en André Poortvliet (penningmeester) een scala aan activiteiten in petto. Zo speelden André Poortvliet en Bram de Wolf, de vaste bespeler van het Duyschot/Müller-orgel, eind augustus beiden een benefietconcert in de Sint-Augustinuskerk. Daarnaast zullen er masterclasses en orgelexcursies georganiseerd worden, zodat orgelstudenten en orgelliefhebbers kennis kunnen maken met dit specifiek Vlaamse orgeltype. Begin volgend jaar hoopt de Italiaanse organist Francesco Cera een masterclass met een presentatieconcert door de deelnemers te verzorgen.

Ook is het mogelijk donateur van de stichting te worden of een uniek orgelregister te adopteren. Uiteraard behoort een eenmalige gift of een schenking ook tot de mogelijkheden. Meer informatie is te vinden op de website www.derijckereorgel.nl.

UNIEK

Om meer dan een reden is dit project uniek. Het De Rijckere-orgel is op zich al een unicum, want het is het enige eenklaviers orgel van deze bouwers, dat vrijwel compleet bewaard is gebleven en het is ook het enige in zijn soort. Daarnaast is het Vlaamse karakter van het orgel uitstekend bewaard gebleven en is de windvoorziening nog handmatig te bedienen. Hopelijk zullen in de toekomst de beide instrumenten van deze Vlaamse bouwers in Middelburg, in twee kerken die op loopafstand van elkaar liggen, te beluisteren zijn.

In het uitstekend gedocumenteerde programmaboekje voor de benefietconcerten wordt de informatie over het De Rijckere-orgel in Beek afgesloten met de volgende wens: 'Het zou fantastisch zijn dit fraaie instrument, honderd jaar nadat het uit Zeeland verdween, weer terug naar onze provincie te brengen, zodat we van dichtbij de *'mal-schheid en zwaarte van geluid'* kunnen beluisteren!' Als inwoner van de Zeeuwse hoofdstad kan ik daar uiteraard weinig op tegen hebben.

Dispositie van het De Rijckere-orgel uit 1776

Bourdon 8'
Prestant 4'
Flûte 4'
Nasard 3'
Doublette 2'
Tierce 1 3/5'
Sesquialter II sterk (bas/discant, deling c/cis1)
Fourniture III sterk
Cymbale II sterk
Cornet V sterk (discant, vanaf cis1)
Trompette 8' (bas/discant, deling c/cis1)
Cromorne 8' (bas/discant, deling c/cis1)
Clairon 4' (bas)

Overige registers: Rossignol

Speelhulpen: Tremblant Royal Tremblant Doux

V.l.n.r. Bram de Wolf, Gerard Boot en André Poortvliet